

INTRODUCCIÓ A LA SOCIOLOGIA DEL TREBALL: CONCEPTES BÀSICS

Prof. T. Empar Aguado

teresa.empar.aguado@uv.es

SOCIOLOGIA DEL TREBALL

CURS 2013-2014

El concepte de treball

2

- **Conceptes de treball i ocupació.**
  - ¿Què és treball?
  - ¿Què és ocupació?
- **El concepte de treball com a concepte obert i subjecte a modificacions.**
- **Anàlisi històrica del constructe tenint en compte l'estructura i el canvi social.**

Objectius de la unitat de coneixement

3

- 1) Analitzar i reflexionar sobre el concepte treball, valorant el terme en la seua amplitud i diferenciant entre treball i ocupació.
  - ▣ Tenint en compte els canvis i l'evolució històrica i destacant la dimensió sociològica.
  - ▣ Tenint en compte el “treball” com a element central en l'estructura social, i per tant com a objecte d'estudi de la sociologia.

Objectius de la unitat de coneixement

4

- 2) Comprendre les limitacions naturals de la definició de treball així com analitzar les darreres tendències de canvi sociolaboral.
- 3) Explotar i extraure altres definicions del concepte treball més enllà del treball assalariat o per compte aliè.
- 4) Obtenir una visió més complexa i àmplia del terme “treball”.

Canvis històrics en la representació del treball

5

- El treball com a relació social inscrita en la història.
  - ▣ Pràctiques i significats diferents que evolucionen al llarg del temps.
  - ▣ Aproximació al terme a través del diccionari -> fatiga, pena, turment..., esforç humà aplicat a la producció d'objectes útils.
  - ▣ *Tripalium* (etimologia de la paraula treball).
  - ▣ Hannah Arendt, *La condició humana* (1993).
    - Estableix la frontera entre les diverses activitats productives i reproductives.
      - La labor: procés de **producció de la vida** (acompliment de les necessitats vitals).
      - L'obra: producció del **món artificial** de coses (més semblant al que avui representa el treball).

Canvis històrics en la representació del treball

6

- En l'antiga societat grega:
  - ▣ Els ciutadans rebutgen aquesta dedicació poc noble per a dedicar-se a la vida política.
  - ▣ Les necessitats vinculen l'activitat productiva i reproductiva (dins la frontera de la pròpia llar).
  - ▣ Aristòtil qualificava de més baixes aquelles accions del ciutadà en les quals el cos més es deteriora.
  - ▣ En conclusió: en l'antiga Grècia la integració social no s'aconseguia mitjançant el treball (propi dels esclaus) sinó mitjançant la vida contemplativa.

Canvis històrics en la representació del treball

7

- A l'edat mitjana:
  - ▣ Relació de servitud (senyor feudal/súbdit).
  - ▣ Societat estamental (sacerdots, guerrers, treballadors).
  - ▣ Obligació del treball.
  - ▣ L'antiga divisió del treball es reforça: sacerdots, guerrers i treballadors mantenen la jerarquia d'un ordre social fonamentat en una "economia de la salvació" (almoïna).
    - Cadascú a compleix el seu paper.
    - La majoria viuen en la incertesa i la pobresa.
    - La caritat serà la salvació dels rics i poderosos (Geremec, *La piedad y la horca*).

Canvis històrics en la representació del treball

8

- Edat mitjana:
  - ▣ El paper correccional i disciplinari del treball.
  - ▣ Obligació al treball i prescripció des dels poders públics.
    - Disposicions contra els ociosos.
    - Repressió i control: classificació.
  - ▣ Als nous rics de les ciutats els preocupa el control.
  - ▣ Preocupació per l'ordre social.
  - ▣ Domesticació de la misèria
  - ▣ Registre i cens dels que necessiten assistència.
  - ▣ Obligació del treball dels pobres vàlids.

Canvis històrics en la representació del treball

9

- Edat medieval.
  - ▣ Procés d'urbanització medieval.
  - ▣ Creix la mà d'obra no qualificada a les ciutats.
  - ▣ Noves formes de divisió del treball camp-ciutat determinants dels estils de vida.
  - ▣ Inicis del desenvolupament de formes de treball assalariat.
  - ▣ En el trànsit de la societat feudal a la societat industrial:
    - Les noves formes evolucionaran del serf a l'assalariat.

Canvis històrics en la representació del treball

10

- El capitalisme en la transició es fonamentarà en:
  - 1) Capital: acumulació de béns (inversió).
    - L'esfera econòmica esdevé un àmbit superior enfront de qualsevol altra esfera.
  - 2) Industrialització.
  - 3) Treball assalariat.

- De guanyar-se el pa al valor social del treball.

Canvis històrics en la representació del treball

11

□ Montesquieu:

- ▣ El treball com a regulador de l'ordre social.

□ Rousseau:

- ▣ El treball, un preu que tothom paga per viure en societat. Un deure indispensable de l'“home” social.
  - Negatiu: el deure.
  - Positiu: aquest deure és generador de drets de ciutadania i propietat.

□ Adam Smith:

- ▣ Basat en criteris econòmics.
- ▣ L'esfera econòmica passa a regir la subsistència de les persones.
  - «La necessitat és l'ànima del nostre treball; la societat no és més que un mitjà i el seu objecte és la subsistència (...) és per tant la fam i la necessitat contínua de manteniment el que condueix l'home al treball, per mitjà del qual obté la reproducció de la seua subsistència.»

Modernitat i societat industrial

12

- La modernitat i la societat industrial són **fonamentals per a entendre** el sentit que el treball té actualment a Occident.
- La idea de modernitat “que l'home és allò que fa”.
- Tres aspectes que cal tenir en compte per a comprendre els canvis originats:
  1. Nou ordre d'idees polítiques.
  2. Reforma religiosa.
  3. Canvis en les doctrines econòmiques.

Modernitat i societat industrial

13

- El treball i el procés de modernització.
  - 1. Nou ordre d'idees polítiques.
  - 2. Reforma religiosa.
  - 3. Canvis en les doctrines econòmiques.

Modernitat i societat industrial

14

- 1. Nou ordre d'idees polítiques: el treball com a nou regulador de l'equilibri social.
- Enlairament dels valors **laics i de l'individualisme** enfront dels valors **religiosos i comunitaristes**.
- Dos canvis molt importants que afecten el sentit del treball:
  - 1) la **reformulació de la idea de propietat**,
  - 2) l'**ascensió dels valors igualitaris**.
- L'Enciclopèdia vincula **treball i ciutadania** i Rousseau s'atreveix a imaginar una societat fonamentada en el treball de tots.
- Nous **deures i drets** en un trànsit que va del treball com a càstig de la divinitat al treball com a deure social i regulador de l'equilibri social.

Modernitat i societat industrial

15

□ 2. Reforma religiosa

□ Luter

- L'acompliment de la tasca professional en el món és un deure moral.
- La vocació de "l'home" en la seua professió.

□ Calvino

- Té la concepció que la salvació està predestinada.
- L'èxit en la vida com a senyal de distinció (elecció divina).

Modernitat i societat industrial

16

□ 3. Canvis en les doctrines econòmiques

□ Aportacions més importants d'Adam Smith (1723-1790)

- 1) **Associació d'idees entre riquesa i producció.**
- 2) **Eleva el treball a categoria superior:** el treball com a motor de la societat.
  - Marx denomina a Smith “el Luter de l'economia”.
- 3) El **treball com a mesura de valor.**
  - Per a Smith el valor és inseparable del canvi (valor d'ús i valor de canvi).
- 4) El reconeixement de **la divisió del treball**, entesa com a especialització de tasques, per a la reducció de costos de producció.
- 5) La predicció de possibles **conflictes** entre els amos de les fàbriques i els treballadors.
- 6) L'**acumulació de capital** com a font per al desenvolupament econòmic.
- 7) La defensa del **mercat competitiu** com el mecanisme més eficient d'assignació de recursos.
- 8) La **força de treball**, mercaderia central de la societat del treball.
  - Mesurable i intercanviable.

Modernitat i societat industrial

17

- Els trets distintius de la “**particular mercaderia**” força de treball (André Gorz, 1995), amb conseqüències i implicacions substancials per als individus i per a la societat:
  - ▣ 1) El treball es porta a terme en **l'esfera pública**.
  - ▣ 2) El treball és **destinat a ús dels altres**.
  - ▣ 3) El treball **es ven com qualsevol altra mercaderia**.
  - ▣ 4) El treball es duu a terme en un temps **mesurable** i buscant **l'increment** de la seua **productivitat**.

Modernitat i societat industrial

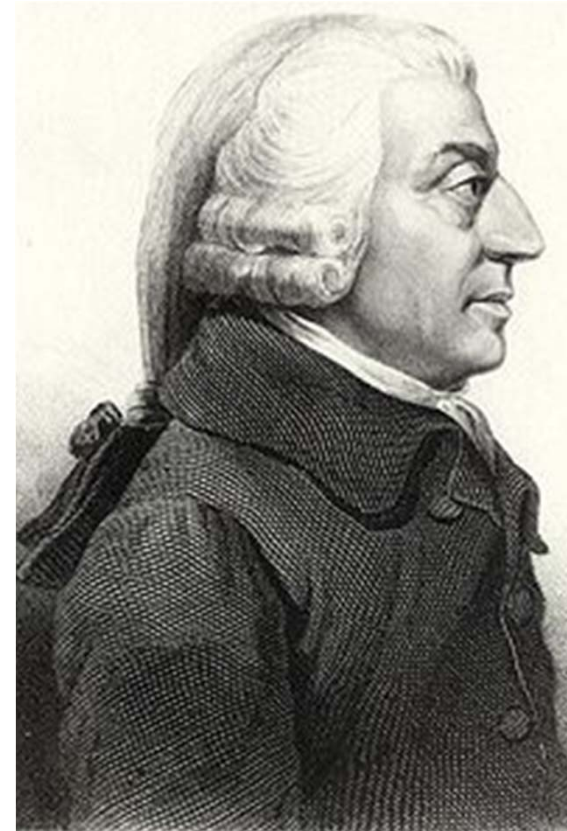
18

- Veiem doncs:
  - ▣ Associació entre treball assalariat i creació de riquesa.
  - ▣ Com si sols el treball assalariat fos font de riquesa.
  - ▣ Invisibilització del treball reproductiu o reproductiu no remunerat (TRNR).
  - ▣ ¿S'invisibilitza a tots els grups de la societat per igual?

- ▣ El treball és alguna cosa més que el treball assalariat

Modernitat i societat industrial

19

- Adam Smith (1723-1790)
  - Contextualitzem:
    - Lectura en Sennett, “la rutina”.

Modernitat i societat industrial

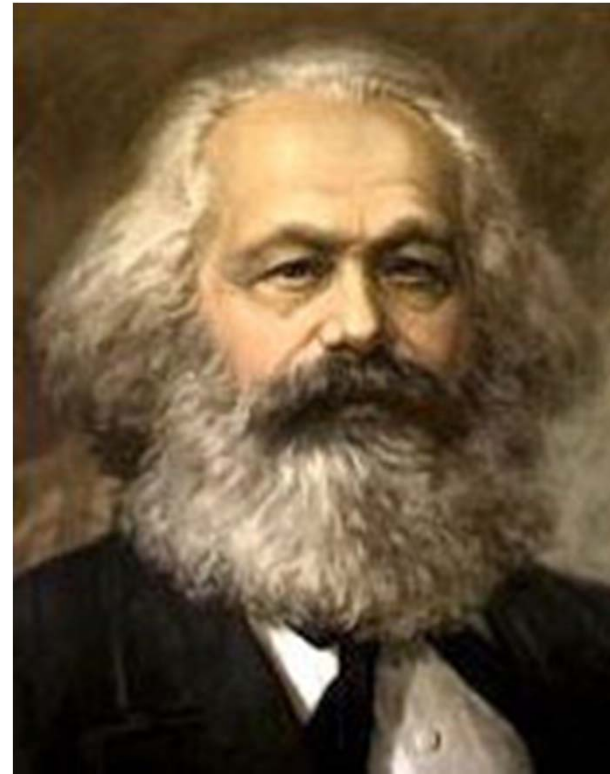
20

- Segle XIX.
- Apareixen els primers economistes i sociòlegs (Marx, Durkheim, Weber).
- Segona revolució industrial.
- Proletarització massiva de la població.

Modernitat i societat industrial

21

- Karl Marx(1818-1883)

Karl Marx (1818-1883):

concepte d'alienació (manuscrits 1844)

22

- 1) **El concepte d'alienació en el treball.**
  - El treballador perd el control sobre el producte final. El treballador es converteix en serf del seu producte.
- 2) **Materialisme històric.**
  - A partir de l'anàlisi històrica dels processos i de les relacions Marx descriu la societat com un camp de **forces en conflicte** (el motor o factor dinàmic dels moviments, la contradicció entre forces productives i relacions de producció).
- 3) **Plusvàlua.**
  - El valor que excedeix entre el que el treballador percep i el que genera.

Karl Marx(1818-1883): conceptes de valor d'ús, valor de canvi i plusvàlua

23

- ▣ **Valor d'ús**: mesura la satisfacció d'una necessitat que produeix un bé o servei.
- ▣ **Valor de canvi**: mesura el valor d'un bé o servei en relació amb el mercat.
- ▣ **Plusvàlua**: és la diferència entre allò que un treballador produeix i allò que se li paga pel seu treball.

Modernitat i societat industrial

24

- Émile Durkheim (1858-1917)

Émile Durkheim (1858-1917)

25

- *La divisió del treball* (1893)
  - Investigació sobre el canvi social i els seus efectes en les relacions grupals.
  - Estudia les conseqüències socials de la modernització.
  - Trànsit d'una societat organitzada de manera simple a una societat superior, complexa, diferenciada.
  - Els individus s'agrupen no ja segons les seues relacions de descendència sinó d'acord amb l'activitat social a la qual es consagren.
  - “No és el medi natal sinó el medi professional”.

Factor clau: la divisió del treball

Émile Durkheim (1858-1917)

26

□ **Solidaritat mecànica.**

- Arranca de l'acceptació d'un conjunt de creences i sentiments comuns (consciència col·lectiva). Base de la cohesió social.

□ **Solidaritat orgànica.**

- Arranca de la interdependència funcional en la divisió del treball. No pressuposa identitat sinó diferència entre els individus. El seu medi no és el medi natal sinó el professional.

Modernitat i societat industrial

27

□ Max Weber (1864-1920)

Max Weber (1864-1920)

- En *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme* presenta la tesi que l'ètica i les idees puritanes van influir en el desenvolupament del capitalisme.
- Defineix l'“*esperit del capitalisme*” com les idees i els hàbits que afavoreixen la recerca racional de guanys econòmics.
- Va mostrar que alguns tipus de protestantisme afavorien la recerca racional del benefici econòmic (sentit sagrat del treball, idea de la predestinació).

El treball avui: dificultats actuals de la definició de treball

29

- Recordem **André Gorz (1995)**:
  - ▣ Els trets distintius del treball assalariat:
    - 1) Es porta a terme en **l'esfera pública**.
    - 2) Es **destina a ús dels altres** (valor d'ús per a altres).
    - 3) **Es vendrà com qualsevol altra** mercaderia.
    - 4) Es porta a terme en un temps **mesurable** i buscant la màxima **productivitat**.

El treball avui: dificultats actuals de la definició de treball

30

- Aquests quatre principis componen la definició del treball que emergeix en la industrialització.
- No obstant això, múltiples factors han invalidat aquesta definició avui en dia.
  - ▣ Canvis en el model d'activitat econòmica dels països industrialitzats (sector serveis vs. industrial).
    - Sovint en el sector dels serveis algun dels quatre principis no es compleix.
      - ¿Com mesurem el rendiment de determinades activitats?

El treball avui: dificultats actuals de la definició de treball

31

- Principals problemes que qüestionen l'enquadrament tradicional:
  - a) Les activitats “excloses” cobren importància per diferents causes.
    - Tres dimensions que cobren pes.
  - b) El model de treball i les tendències internes.
    - Quatre transformacions d'ampli abast.

El treball avui: dificultats actuals de la definició de treball

32

- a) Les activitats “excloses” cobren importància per diferents causes:
  - 1) Importància del treball domèstic en l'actual context d'incorporació de la dona a l'ocupació.
    - La revolució silenciosa.
    - Crisi de la cura.
    - Corresponsabilitat.
    - Polítiques públiques de famílies.
    - Doble jornada.
    - Immigrants o la “irreconciliació de les conciliadores”.
    - ¿Revaloració del treball reproductiu enfront del “productiu”?
    - Debats socials CVLFP.
  - 2) Expansió i valoració de les tasques de voluntariat i solidaritat social.
  - 3) Pes creixent de l'economia submergida i altres tendències d'informalització.

El treball avui: dificultats actuals de la definició de treball

33

- b) El model de treball i les tendències internes. Quatre transformacions d'ampli abast:
  - 1) Terciarització de les ocupacions.
    - Mercaderia tangible enfront de servei->destinatari final el client (¿el quart actor?).
    - Demanda d'un saber fer i un saber estar.
  - 2) Difusió de les noves tecnologies i la projecció en noves formes de relació laboral (teletreball).
  - 3) Canvi de pautes en la contractació.
    - Flexibilitat laboral.
    - Modalitats contractuals.
    - Trencament de l'homogeneïtat del mercat de treball.
      - Mercat dual o mercats de treball.
  - 4) La crisi de l'ocupació.
    - Ètica del treball enfront de la desocupació i l'increment dels treballadors de salaris baixos (societat salarial + desocupació = crisi del model d'ocupació).

Cap a una definició àmplia del treball

34

- ¿Com des de la sociologia es podria abordar una definició de treball en sentit ampli?
- ¿Com no reduir el terme al concepte de treball assalariat?

La proposta de Mingione

35

- Economia formal + altres activitats (irregulars + valor d'ús).
- ¿Quin criteri es té en compte per a la classificació?
  - ▣ La contribució a la supervivència del grup.
  - ▣ El **concepte de supervivència** material del grup és un **constructe social** que s'expressa **no individualment** sinó **en relació** amb la seua estructuració en el **grup familiar** i la seua reproducció.
  - ▣ Fa èmfasi a centrar l'atenció en l'àmbit reproductiu.
    - Factor originari i codeterminant en l'heterogeneïtat de les activitats laborals.

La proposta de Mingione

36

- Tipologia de Mingione:
  - Diverses dimensions: formals i informals; legals, il·legals i alegal; monetàries i no monetàries; esfera pública i esfera privada.
    - Resultat: 8 tipus.
- Els dos grans avantatges de la proposta:
  - 1) D'una banda, a) permet tractar el treball des d'una perspectiva més àmplia, b) menys estàtica de les pràctiques del treball i, c) inclou més que les activitats mercantils.
  - 2) D'altra banda: a) denuncia el caràcter incomplet, b) supera el concepte economicista limitador actual, c) desvela les relacions de poder (ideologia) que han afavorit aquesta concepció.

Treball mercantil i treball reproductiu o treball productiu remunerat i no remunerat

37

Treball

=

Ocupació remunerada amb un salari

+

Activitats professionals (treball mercantil)

+

Altres activitats necessàries per a la supervivència material del grup (treball reproductiu)

Lectures

38

- Richard Sennett: “Rutina”, en *La corrosión del carácter*.
- El verdadero motor de l’economia està a casa.

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN RELACIONS LABORALS I RECURSOS HUMANS

SOCIOLOGIA DEL TREBALL

CURS 2013-2014

GUIÓ DEL TEMA 3

GRUP F

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 3. DIVISIÓ TÈCNICA DEL TREBALL (DTT)

ÍNDIX DEL TEMA:

1. Introducció
2. Tecnologia i societat industrial
3. El sistema fàbrica com a forma històrica predominant de la divisió capitalista del treball i els seus canvis en les successives revolucions tecnològiques

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

SANTOS y POVEDA, M. (2012), *Trabajo y empleo: tendencias sociales*, Valencia, Low Cost Books.
http://ocw.uv.es/ciencias-sociales-y-juridicas/2/tema_ii_pdf.pdf

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTARIA:

PAHL, R. E. (1991) *Divisiones del trabajo*, M.º Trabajo y Seguridad Social, Madrid.
CORIAT, B. (1982) *El taller y el cronómetro*, Siglo XXI, Madrid.
CORIAT, B. (1993a) *El taller y el robot*, Siglo XXI, Madrid.
CORIAT, B. (1993b) *Pensar al revés. Trabajo y organización en la empresa japonesa*, Siglo XXI, Madrid.
CASTEL, R. (1997) *Las metamorfosis de la cuestión social*, Paidós, Buenos Aires.
BRAVERMAN, H (1978) *Trabajo y capital monopolista*, Nuestro Tiempo, Méjico.
SENNETT, R. *La corrosión del carácter*, Anagrama, Barcelona.

1. INTRODUCCIÓ

- a) La DTT, un ampli conjunt de qüestions relatives a les relacions entre tecnològica i treball.
  - i) Organització tècnica dels processos del treball.
  - ii) Les desigualtats socials en funció del lloc ocupat en l'organització.
- b) La tècnica i la importància creixent des dels orígens de la revolució industrial.
  - i) Els orígens.
  - ii) Les etapes històriques.

2. TECNOLOGIA I SOCIETAT INDUSTRIAL

- a) La divisió manufacturera del treball en l'economia política clàssica.
  - i) Mercantilisme, puritanisme i beneficis.
  - ii) La divisió del treball.
  - iii) La crítica marxista dels efectes de les tècniques industrials sobre el treball.
    - El control capitalista.
    - El “treballador apèndix de la màquina”.
- b) La crítica marxista dels efectes de les tècniques industrials sobre el treball.
  - El control capitalista.
  - El “treballador apèndix de la màquina”.
- c) En la fàbrica: institucions i estratègies de control. Una anàlisi abstracta de les relacions en la fàbrica.
  - i) La fàbrica, quelcom més que un simple espai productiu.
    - La idea de progrés.
    - L'espai de valoració del capital.
    - El conflicte social estructural.
    - Identitats individuals i col·lectives.
  - ii) Les institucions bàsiques en el control del procés productiu.
  - iii) Les estratègies empresarials de control.
    - La tecnologia.
    - El disseny organitzacional.
    - Les polítiques de força de treball.
    - El sistema normatiu.

3. EL SISTEMA FÀBRICA COM A FORMA HISTÒRICA PREDOMINANT DE LA DIVISIÓ CAPITALISTA DEL TREBALL I ELS SEUS CANVIS EN LES SUCCESSIVES REVOLUCIONS TECNOLÒGIQUES

a) Les tres revolucions industrials: un recorregut sòcio-tecnològic per la industrialització capitalista.

i) La primera revolució industrial 1770-1870: el "factory system"

– Les innovacions tecnològiques

– Crompton i la màquina filadora de cotó "la mule-jenny".

– La màquina de vapor.

– Els processos de producció i el mercat de treball.

– Reclutar i adaptar.

ii) La segona revolució industrial 1870-1973: "el fordisme".

– 1873-1945: crisi capitalista, revolució tècnica i inicis de la racionalització industrial.

– Les innovacions tecnològiques.

– Les noves formes d'energia.

– Els nous materials.

– L'extensió de les xarxes de transport.

– Els processos de producció i el mercat de treball.

– Taylor, fordisme i sloanisme.

– 1845-1973: L'expansió del model sòcio-productiu fordista.

– L'Estat i l'extensió de l'estat de benestar.

– El cercle virtuós del fordisme.

iii) La tercera revolució industrial: noves tecnologies de la informació i la comunicació, globalització i canvis laborals.

– Els fonaments teòrics de la tercera revolució industrial.

– Tercera revolució industrial i ocupació: implicacions de les TICs en el treball i la producció.

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN RELACIONS LABORALS I RECURSOS HUMANS

SOCIOLOGIA DEL TREBALL

CURS 2013-2014

GUIÓ DEL TEMA 4

GRUP F

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 4. TREBALL I GÈNERE (DST)

ÍNDEX DEL TEMA:

1. Introducció
2. La divisió sexual del treball
3. Les dones en el mercat de treball
4. Indicadors bàsics
5. Els trets de l'ocupació femenina
6. El treball domèstic i de la cura

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

Aguado, E. (2012): "Dones en el mercat de treball", *Arxius de Ciències Socials*, núm. 27, pp. 101-116.
<http://roderic.uv.es/handle/10550/27405>

Santos y Poveda, M. (2012), *Trabajo y empleo: tendencias sociales*, Valencia, Low Cost Books.
http://ocw.uv.es/ciencias-sociales-y-juridicas/2/tema_iii_pdf.pdf

Torns, T., Recio, C. (2013): "Género, trabajo y vida económica", en Díaz, C y Moreno, S. (ed), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

Duran, Mª A. (2013): "El desafío económico de las mujeres", en Díaz, C y Moreno, S. (ed), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

Carrasco, C. (2000): "Los modelos y estadísticas de empleo como construcción social: la encuesta de población activa y el sesgo del género", en *Política y Sociedad*, N° 34, p. 101-112.
<http://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=576927>

Durán, Mª A. (1995): "Invitación al análisis sociológico de la contabilidad nacional", en *Política y Sociedad*, N° 19, p. 83-99.
<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=154430>

WEBGRAFIA:

Enquesta de Població Activa

http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t22/e308_mnu&file=inebase&L=0

Enquestes d'usos del temps

<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft25%2Fe447&file=inebase&L=0>

Instituto de la Mujer

<http://www.inmujer.gob.es/>

1. INTRODUCCIÓ

- a) Els canvis històrics més destacats dels s. XX.
- b) El context històric espanyol.
- c) L'augment de la presència de les dones en el mercat de treball.
- d) El concepte ampli de treball(s).
- e) El reconeixement dels sabers que han fet possible mostrar com les dones treballen des que la humanitat existeix.
- f) Fer visible allò que roman invisible i fer paleses les desigualtats que afecten les dones tant en el mercat de treball com en la vida quotidiana (desigualtats per gènere, però també per classe i ètnia).

2. LA DIVISIÓ SEXUAL DEL TREBALL

- a) La DST en funció del sexe.
- b) La jerarquia entre el(s) àmbit(s) i el(s) treball(s).
- c) Les conseqüències.
- d) Les desigualtats "impertinents" per a qui no reconeix més que la classe social com a eix estructurador de desigualtats.
- e) Les raons que expliquen la persistència de la DST (l'aliança entre capitalisme i patriarcat).
- f) El contracte sexual que troba expressió en l'home "principal sustentador" /dona "mestressa de casa" i que manté encara un fort pes que va més enllà del simbòlic.

3. LES DONES EN EL MERCAT DE TREBALL

- a) El canvi més important del mercat de treball a les darreres dècades.
- b) El canvi de model de participació laboral femení com a fet normalitzat.
- c) Les dones modernes i diverses de la segona meitat del segle XX deixen de banda l'associació entre casament i retirada del treball remunerat, així com la supeditació del comportament familiar al comportament ocupacional.
- d) Les dues biografies laborals de les dones a Espanya (Garrido, 1994).
  - i) Dones i biografia laboral lligada al període (1964-74).
  - ii) Dones i biografia laboral lligada al període (1984-90).
  - iii) Increment de les dones fadrines.
  - iv) Endarreriment del moment de la primera maternitat.
  - v) Diferents trajectòries laborals, més contínues.
  - vi) Ocupacions més qualificades.
  - vii) Noves oportunitats i noves desigualtats.
- e) Partir de la base de l'anàlisi conjunta del treball reproductiu i el mercantil.
- f) L'anàlisi indissociable existent entre treball productiu i reproductiu.
- g) La família, unitat de consum i unitat de producció.
- h) La DST es nodreix de les desigualtats.
- i) Determinants de participació de les dones en el mercat de treball.
  - i) Formació: (+)
  - ii) Estat Civil: CASADA (+) o VIUDA (-)
  - iii) La classe/ El nivell de renda de la parella
  - iv) Edat (+)
  - v) Les càrregues familiars (+) (-)
  - vi) L'ètnia
  - vii) Aturats en la unitat familiar (+)
  - viii) L'efecte treballador addicional (+)
  - ix) L'efecte treballador desanimat (-)
- j) Desigualtats en l'ocupació de les dones.

- i) La comprovació de la similitud entre els treballs assalariats més freqüents en les dones amb les activitats típiques: treballs que són una extensió de les feines que es fan en l'àmbit domèstic.
- ii) La segregació horitzontal de l'ocupació femenina, o la concentració més alta de les dones en determinats sectors i ocupacions.
- iii) La segregació vertical, que ens indica la menor presència femenina en les posicions més elevades de la jerarquia laboral.
- iv) La menor remuneració.
- v) Trajectòries laborals més discontinües.

4. ELS INDICADORS BÀSICS

4.1. L'activitat.

- a) La "inactivitat" de les dones, un malbaratament en termes socioeconòmics i d'autonomia.
- b) La dinàmica seguida per la taxa d'activitat de les dones a l'EE presenta un creixement incessant i continuat.
- c) Procés que s'ha intensificat durant la crisi (igual que va ocórrer en la recessió de principis dels noranta).
- d) Els nivells d'activitat de les dones creixen de forma continuada al llarg dels diferents períodes, mentre que en el cas dels homes l'evolució sembla estar més directament relacionada amb els cicles econòmics.
- e) L'esclatxa de gènere en la taxa d'activitat, una dinàmica convergent.
- f) Variables (classe, ètnia, edat, nivell d'estudis, estat civil...).

4.2. La inactivitat.

- a) ¿Què hi ha darrere de la inactivitat "hiperactiva" de les dones?

4.3. L'ocupació.

- a) Incidència de la crisi en l'ocupació femenina.
- b) Sectors.
- c) Territori.

4.4. L'atur.

- a) ¿De la inactivitat a l'atur?
- b) ¿Divergències convergents?
- c) De la tolerància.
- d) Dels impactes directes i indirectes.

5. ELS TRETS DE L'OCUPACIÓ FEMENINA

5.1. La metàfora "el treball és ajuda" (Susana Narotsky). El significat simbòlic del treball de les dones.

a) Les quatre dimensions de la metàfora de la metàfora "treball és ajuda" que afecten la DST:

- i) La funció econòmica de la dona en la societat és l'ajuda. El treball assalariat mai és l'activitat principal de la dona en la DST.
- ii) Els ingressos que se'n deriven són un complement econòmic d'ingressos de la llar.
- iii) Treball assalariat percebut provisional, circumstancial i discontinu (trajectòries laborals discontinües).
- iv) Històricament, ensinistrament no formalitzat (formalment poc qualificat).

La qualificació i la formalització cap al masculí.

L'ensinistrament de les dones no formalitzat.

5.2. Margaret Maruani (2000). En les transformacions de l'activitat femenina destaquen quatre elements:

- a) La terciarització.
- b) La salarització.
- c) La continuïtat de les trajectòries professionals.
- d) L'èxit escolar i universitari.

5.3. La terciarització.

a) Les dones concentren la seua ocupació quasi en un 90% en activitats del sector serveis.

- i) Administracions públiques, educació i sanitat (30,2%)
- ii) Comerç i hostaleria (26,7%)
- iii) Activitats professionals i activitats administratives (11,3%)
- iv) Ocupació en la llar (8%).

b) La inserció de la força de treball femenina concentrada en sectors considerats de baixos salaris amb requisits de baixa qualificació. Així doncs, moltes d'aquestes dones es localitzen en sectors de baixa remuneració, ocupacions de posició dèbil i elevat nivell de precarietat com el comerç al detall, l'hostaleria, la neteja i altres.

c) Les diferències intra-gènere (la classe i l'ètnia).

5.4. Les relacions laborals i el gènere.

- a) Salarització.
- b) Temporalitat.
- c) Temps parcials.
- d) Escletxa salarial.

6. EL TREBALL DOMÈSTIC I ELS TREBALLS DE LA CURA

6.1. El contingut del treball domèstic així com la seua comptabilització.

- a) El poc o nul reconeixement social per tractar-se de tasques que tenen un referent simbòlic lligat al món de l'imaginari servil (Fraisie, 2000).
- b) La paradoxa del treball domèstic.
  - i) El debat del salari de la mestressa de la llar.
- c) Quelcom més que llavar i planxar...
- d) La comptabilització del treball domèstic i de la cura.
  - i) Margared Mead (1934)
  - ii) Lourdes Beneria (1999)
  - iii) Mª Ángeles Durán
- e) Les Enquestes d'usos del temps (2002-2003 i 2009-2010).

<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft25%2Fe447&file=inebase&L=0>

LA DIVISIÓ INTERNACIONAL DEL TREBALL

Prof. T. Empar Aguado

teresa.empar.aguado@uv.es

SOCIOLOGIA DEL TREBALL

GRAU DE RELACIONS LABORALS

CURS 2013-2014

Introducció

2

- Anys 80: globalització i mundialització de l'economia com una de les preocupacions centrals de les ciències socials.
- Sociologia del treball.
  - ▣ Treball industrial versus altres fenòmens.
    - Distribució del treball a escala mundial.
    - Processos de descolonització.
- Països industrialitzats (nord i ric) versus països subdesenvolupats (sud i pobre).

Introducció

3

- Efecte de la crisi dels països desenvolupats sobre els subdesenvolupats.
  - ▣ Un 20% es reparteix el 80% (renda) davant d'un 20% el 2%
- Anys 80: punt d'inflexió de la reducció de la pobresa.
- Països en vies de desenvolupament versus països en vies d'extinció.

Introducció

4

□ Objectius del tema:

- 1) Revisió dels diferents corrents teòrics sobre les relacions entre països.
  - Moments històrics.
- 2) Dinàmiques més recents lligades al procés de globalització i les dimensions més vinculades a l'àmbit del treball.
  - Empreses transnacionals i la divisió del treball.
  - Globalització de l'economia i organització de la producció.
  - Paper dels mercats financers.
  - Les migracions laborals.

I. Corrents teòrics de l'anàlisi de les relacions entre desenv.-subdesenv.

5

- Relació entre demografia i desenvolupament.
- Estructures de poder subjacents en els intercanvis econòmics.
- Dos grans corrents:
  - ▣ La teoria de la modernització.
  - ▣ La teoria de la dependència.

Teoria de la modernització

6

- Modernització: procés de **convergència** → el mateix camí que porta a la mateixa destinació.
- Modernització = canvi social que porta a la **diferenciació** i a l'**especialització** de les societats.
- Canvi de valors associat → secularització (mèrit i mobilitat professional substitueixen valors comunitaris).

Teoria de la modernització

7

- El subdesenvolupament s'explica per **insuficiència interna** per a aconseguir els nivells “civilitzatoris” occidentals.
  - Nul·la planificació econòmica.
  - Funcionament polític irregular o corrupte.
  - Falta de control demogràfic.
  - Investigació científica inexistent, etc.

Teoria de la modernització

8

- Crítiques a la teoria de la modernització:
  - 1) La intrusió occidental explica en part la situació.
  - 2) Etnocentrisme: suposada superioritat sobre altres models d'organització social.
  - 3) Aquest enfocament val per a justificar la intervenció occidental i per a legitimar ideològicament les actuacions.

La teoria de la dependència

9

- **Visió des del sud.**
- **Heterogènia** però amb trets comuns:
  - Filiació marxista.
  - Posició crítica envers la modernització.
- **La història de la dependència** dels països pobres sols s'entén a partir de la **història del capitalisme**.
- Colonialisme i imposició, divisió del treball desigual → obstacles a l'autonomia i la identitat del sud.
- Desenvolupament i subdesenvolupament = **dues cares del mateix procés** d'acumulació capitalista.

La teoria de la dependència

10

- **Frank (1971)**: per a mantenir el seu nivell, el capitalisme ha de perpetuar el subdesenvolupament.
- **Altres autors** insisteixen en les elits corruptes i la seua acció repressiva com a fre al desenvolupament.
- **Wallerstein (1979)**: “teoria del sistema mundial” → centre, semiperifèria i perifèries.
- **Alvater (1994)**: desenvolupament i medi ambient → el nord absorbeix “sintropia” (ordre del sistema) i torna “desordre” (contaminació, pobresa, guerra, etc.).

Desenvolupament i civilització

11

- Trets històrics de l'expansió mundial del sistema capitalista.
- L'“occidentalització” es caracteritza per la generalització d'un model civilitzatori per al conjunt del planeta.
- Trasplantament d'aquest model a les zones “endarrerides” o aprofitar-se'n dels seus recursos (matèries primeres, força de treball).

Desenvolupament i civilització

12

- A partir de la 2a meitat del s. XIX consoliden dues tendències:
  - ▣ Construcció d'un sistema econòmic mundial.
    - Xarxes d'abastament de recursos i energia.
    - Control sobre les estructures productives.
    - Imposició dels models econòmics occidentals.
    - Expansió del treball assalariat i de les formes d'organització de la producció.
  - ▣ Avançarà el projecte occidental de racionalitat industrial
    - El model a imitar seran les noves formes de taller i fàbriques.

Globalització, deslocalització productiva i nova divisió internacional del treball

13

- Nova distribució geogràfica de la producció que està transformant la vella, situada en els pols industrials clàssics d'Europa, Amèrica del nord i el Japó.
- **Tres factors dinamitzadors** d'aquest procés de desplaçament cap a altres zones fora de l'àmbit occidental:
  - ▣ L'oferta d'una mà d'obra barata i abundant.
  - ▣ L'escassa qualificació requerida per part de les indústries desplaçades.
  - ▣ La millora dels sistemes de comunicació i transport.

Globalització, deslocalització productiva i nova divisió internacional del treball

14

- A més a més:
  - ▣ Recerca de mercats potencials.
  - ▣ Avantatges fiscals.
  - ▣ Absència de regulacions (*green fields*).
- Conseqüències d'una mà d'obra barata i abundant:
  - ▣ Salaris baixos.
  - ▣ Rol d'exèrcit de reserva internacional.
  - ▣ Menor capacitat de negociació.

Globalització, deslocalització productiva i nova divisió internacional del treball

15

- La lògica de les multinacionals imposa un repartiment internacional del treball asimètric:
  - ▣ Països occidentals -> processos més complexos (treballs *soft*).
  - ▣ Països del sud -> treballs més desqualificats i més durs (treballs *hard*).

Globalització, deslocalització productiva i nova divisió internacional del treball

16

- Touraine (1999), 5 processos que alteren el marc de l'estat-nació:
  - 1) la societat de la informació,
  - 2) mundialització dels intercanvis econòmics,
  - 3) les xarxes financeres mundials,
  - 4) els nous països emergents,
  - 5) l'hegemonia dels EUA.

Globalització, deslocalització productiva i nova divisió internacional del treball

17

- **Visions positives** de la globalització (*think tanks*):
  - ▣ Procés imparabile d'interdependència que porta beneficis per a tothom.
  - ▣ Societats de mercat i obertes → nous valors.

Globalització, deslocalització productiva i nova divisió internacional del treball

18

- **Visions negatives:** Ignacio Ramonet (1995), “pensament únic” = domini de l’economia i del mercat.
  - 1) El mercat com a mà invisible del capitalisme.
  - 2) Els mercats financers determinen l’economia.
  - 3) Competència i competitivitat, estímul empresarial.
  - 4) Desenvolupament ininterromput del comerç.
  - 5) Mundialització manufactura i fluxos financers.
  - 6) Divisió internacional del treball (modera les reivindicacions laborals i abarateix costos salarials).
  - 7) Moneda forta, factor d’estabilització.
  - 8) Desregulació de l’economia.
  - 9) Privatitzacions de les empreses.
  - 10) Liberalització econòmica i reducció del pes de la cosa pública i de l’estat.

Globalització, deslocalització productiva i nova divisió internacional del treball

19

- Suposada artificiositat ideològica de la globalització:
  - **Mattelart** (1996): globalització = model de gestió d'empresa (el terme procedeix del màrqueting americà).
  - **Touraine** (2001): capitalisme extrem rebatejat com a globalització.
  - **Chomsky** (2000): “consens de Washington” → “govern mundial de facto” → “nova era imperial dels EUA”.
  - **Bourdieu** (2000): “colonització mental” i “imperialisme simbòlic i cultural” del codi de la globalització.

Globalització, deslocalització productiva i nova divisió internacional del treball

20

- Suposada artificiositat ideològica de la globalització (II)
  - **Amin** (1998): necessitat d'una altra globalització per a millorar les regions del tercer món.
  - **Galeano** (1998): globalització = capitalisme políticament correcte.
  - **Estefanía** (1998): supòsits tòpics de la globalització:
    - 1) enxiquir l'estat = engrandir la civilització
    - 2) fi de la història → capitalisme liberal per sempre
    - 3) liberalisme econòmic porta necessàriament a la democràcia
    - 4) economia social = passat → econ. liberal = futur
    - 5) fi de les ideologies → època del pragmatisme
    - 6) mercat ho resol tot de la millor manera
    - 7) corrupció capitalista marginal i estatista estructural
    - 8) desigualtat forma part de la condició humana
    - 9) de primer engrandir el pastís, després partir-lo
    - 10) nacionalisme econòmic és retrògrad
    - 11) sobirania nacional = arcaisme del passat
    - 12) privatitzacions = panacea
    - 13) capital estranger = solució → desregular el sistema financer

L'expressió de la globalització: grans trets

21

- 1) Dinamisme del comerç exterior.
- 2) Transnacionalització productiva.
- 3) Predomini del capital financer en l'economia.
- 4) Concentració i jerarquització del poder econòmic i polític.
- 5) Intensificació de les migracions i de la mobilitat laboral.

1) dinamisme del comerç exterior

22

- Increment d'intercanvis comercials, taxa d'internacionalització, reducció d'aranzels.
- Grans trets:
  - ▣ Polarització.
    - 2/3 del comerç mundial es fa entre països industrialitzats (20%) i descens dels menys desenvolupats (han perdut pes, del 23% el 79 al 15% el 2002).
  - ▣ Regionalització i estructura de comerç.
    - EUA > Amèrica Llatina
    - Japó > Sud-est asiàtic
    - Europa-> Àfrica, pròxim orient, països d'Europa oriental
  - ▣ Desplaçament del flux principal del comerç internacional des de l'Atlàntic al Pacífic.

2) Transnacionalització productiva

23

- Canvis en l'organització productiva->utilització de l'espai internacional com a escenari->nova divisió internacional del treball->la dinàmica nacional cedeix espai a la dinàmica internacional.
- Exemple pàg.13.
- Increment de la **globalització productiva** → canvi en el disseny territorial del procés de producció.
- Guanyen pes les multinacionals: la *global firm* o la *world company*.
- De la cadena de muntatge fordista a l'empresa **sense fronteres** (la *global firm* o la *world company*)

2) Transnacionalització productiva

24

- De la multinacional **multidomèstica** (filials en altres països que copien el model de l'empresa mare) dels 60 del s. XX a la multinacional **en xarxa** dels 90.
  - ▣ Xarxes d'empreses basades en la subcontractació (“model Nike” com a paradigma d'externalització).
  - ▣ Promoció economies d'escala i integració horitzontal → conglomerats d'empreses.

2) Transnacionalització productiva

25

- Principals efectes de les transnacionals:
  - ▣ 1) Contribució a la **desindustrialització** occidental → empitjorament de les condicions dels treballadors industrials.
  - ▣ 2) Intensificació de petites empreses subcontractades: pressionades per a + competitivitat d'aquelles.
  - ▣ 3) **Abusos** socials, fiscals i mediambientals → poden danyar la competència empresarial.
  - ▣ 4) **Pèrdua d'autonomia** dels estats → transnacionals amb més pressupost que estats.

3) Predomini del capital financer en l'economia

26

- Capital financer -> mercantilització de les relacions econòmiques i socials.
- Racionalitat econòmica → el món socioproductiu perd espai (dret al treball i les seues condicions, negociació col·lectiva, sistemes de qualificació, etc.).
- 90% de transaccions = operacions especulatives.
- Intercanvis financers = 12 PIB mundials.
- Escissió entre la lògica financera i l'economia "real".

3) Predomini del capital financer en l'economia

27

- Acumulació i beneficis en **poques mans**:
  - ▣ 1,6 % famílies acumulen 48,1 % accions en borsa.
- Desregulació + tecnologies de la informació → cotització electrònica contínua i emergència del “capitalisme de casino”.
- L'especulació abans que la inversió → volatilitat.

4) Concentració i jerarquització del poder econòmic i polític

28

- Crítica del **lliurecanvisme**, vista com la ideologia econòmica imposada pels països més poderosos.
- L'elit del capitalisme financer, industrial i comercial imposa les seues normes.
- Mattelart: “*democratic global market-place*”.
- Gowan: “règim del dòlar-Wall Street” → domini dels EUA en matèries primeres, reserves de mercat de treball i mercats exteriors i tecnologia.
- ¿Avancem cap a una **interdependència** o **convergència** realment?

4) Concentració i jerarquització del poder econòmic i polític

29

- 1970 tercer món = 40% comerç, 1990 = 25%.
- 4 països asiàtics (Corea, Taiwan, Hong Kong i Singapur) concentren la meitat de les exportacions de manufactures del Tercer Món ← inversions occidentals (sanejament d'empreses) i taxes de creixement elevades.
- Amplicar necessitats amb la tecnologia importada d'Occident.
- Intervenció de l'estat (educació, sanitat i cohesió social).
- Mà d'obra disciplinada per governs durs.

5) Intensificació de les migracions i de la mobilitat laboral

30

- Migracions = dimensió problemàtica de la globalització → tendència a restringir poblacions.
- Motius fonamentalment econòmics, però també polítics o socioculturals.
- Occidentalització = destradicionalització i desarrelament.
- Industrialització i modernització = causes de la migració.
- Històricament, l'economia capitalista està lligada a canvis demogràfics → industrialització-creixement de les ciutats.

5) Intensificació de les migracions i de la mobilitat laboral

31

- 3 grans corrents migratoris després de la 2a GM:
  - ▣ 1) Després de la 2a GM fins a 1975: països europeus perifèrics (Espanya, Portugal, Iugoslàvia) i nord d'Àfrica i Turquia.
  - ▣ 2) 70 s. XX: l'orient mitjà i el sud i sud-est asiàtic als països productors de petroli del golf pèrsic.
  - ▣ 3) Als EUA des del Carib i l'est d'Àsia.
- Vinculació amb les “ciutats globals”: Nova York, Londres o Tòquio des de la “megaciutat” del sud.

5) Intensificació de les migracions i de la mobilitat laboral

32

- 3 “avantatges” de la immigració:
  - 1) Proveir la mà d’obra no qualificada que requereixen els serveis avançats.
  - 2) Mà d’obra barata per a la continuïtat del sector industrial i altres branques en declivi.
  - 3) Sostenir l’economia submergida.
- Accentuació de la polarització social, la segregació socioeconòmica, l’especulació i la repressió davant la inseguretat.
- **Severitat de les lleis i tolerància de fet.**

5) Intensificació de les migracions i de la mobilitat laboral

33

- Conseqüències principals:
- a) **Producció de clandestinitat** → neoexplotació.
- b) Multiplicació de situacions d' indefinició social.
- c) Proliferació de pràctiques il·legals ← “indústria de la migració”.
- A Occident i a Espanya no ocupen treballs dels “ciutadans” sinó subocupacions → **mercat secundari de treball**, eventuais, mal pagats, jornades prolongades, amb poca protecció i promoció social.

5) Intensificació de les migracions i de la mobilitat laboral

34

- A Espanya en serveis menys qualificats, construcció i agricultura.
- No sol haver-hi problemes amb els immigrants qualificats occidentals.
- **Por** dels treballadors espanyols a la “competència” en el mercat de treball i de les classes mitjanes a la inseguretat, la diversitat i el mestissatge cultural.
- Divisió internacional treball = canvis d'alt impacte.
- **Insostenibilitat** social, ecològica i política.

VNIVERSITAT
E Ò VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN RELACIONS LABORALS I RECURSOS HUMANS

SOCIOLOGIA DEL TREBALL

CURS 2013-2014

GUIÓ DEL TEMA 6

GRUP F

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 6. DESOCUPACIÓ

ÍNDEX DEL TEMA:

1. Introducció
2. Desocupació sense estat de benestar
3. Desocupació sense estat de benestar
4. Experiència de desocupació i cerca d'ocupació

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

Sanchis, E.: "La experiencia del paro", Universitat de Valencia.

Sanchis, E. (2008): *Trabajo y paro en la sociedad postindustrial*, Madrid, CES.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

Poveda, M. (2006): "Los lunes al sol o los lunes en casa. Roles de género y vivencias del tiempo de desempleo", Cuadernos de Relaciones Laborales, nº 2, p. 85-110.

http://dialnet.unirioja.es/buscar/documentos?querryDismax.DOCUMENTAL_TODO=Poveda+Rosa+Mar%C3%ADa

Moreno, S. (2009): "El cost quotidià del temps d'atur. Un mirall de les desigualtats de gènere des de la vida quotidiana", Arxius de Ciències Socials, núm. 21, p. 65-75.

<http://www.uv.es/~sociolog/arxiu/ARXIUS%2021/sara%20moreno.pdf>

WEBGRAFIA:

Enquesta de Població Activa

http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t22/e308_mnu&file=inebase&L=0

Enquestes d'usos del temps

<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft25%2Fe447&file=inebase&L=0>

Instituto de la Mujer

<http://www.inmujer.gob.es/>

1. INTRODUCCIÓ

- a) L'ocupació i les transformacions radicals dels darrers cent anys.
- b) Qüestionant la centralitat de l'ocupació.
- c) La societat de benestar en relació amb la població que viu sense feina.
- d) ¿Què significa estar desocupat en l'actualitat?
  - i) La vivència de l'experiència de desocupació.
  - ii) La identitat social.
  - iii) Els projectes vitals.
  - iv) La salut.
  - v) L'equilibri mental.
  - vi) El nivell de vida.

2. DESOCUPACIÓ SENSE ESTAT DE BENESTAR

- a) L'experiència de Marienthal (Lazersfeld, Jaoda, Zeisel).
- i) Proposta: Projecte d'investigació sobre cultura, estils de vida i usos del temps d'oci del proletariat austríac.
  - ii) Reacció: Estudiar les conseqüències de la desocupació de llarga durada.
  - iii) Naixement de la sociologia de la desocupació.
  - iv) Objectius de l'estudi: Conèixer fins a quin punt la crisi accelera la presa de consciència dels treballadors fent més vulnerable el sistema capitalista.
    - Conclusions: "la desocupació porta a la resignació i no a la revolució".
  - v) Conclusions del treball de camp.
    - Quatre maneres de viure l'atur.
    - No són quatre categories diferents sinó estadis successius d'un declivi psíquic paral·lel a la reducció dels recursos materials.
  - vi) Limitacions en l'extrapolació de l'experiència de Marienthal.
    - En Marienthal sols s'estudia la desocupació obrera.
    - Es tracta d'una comunitat tancada.
    - Fort deteriorament de les condicions materials.
  - vii) Jahoda (1987) i les conseqüències no directament econòmiques de la desocupació.
    - La pèrdua de l'estructura temporal habitual.
    - El sentiment de carència d'objectius.
    - Els sentiments d'exclusió, inseguretat i vergonya.
    - La pèrdua d'estatus i identitat.

3. DESOCUPACIÓ AMB ESTAT DE BENESTAR

a) Jahoda i el model teòric de la privació. Cinc categories d'experiències particulars:

- Imposa una estructura temporal diària.
- Augmenta el camp de les relacions socials.
- Els propòsits d'una col·lectivitat transcendeixen els objectius individuals.
- Dotació d'un estatus social i una identitat.
- La obligació d'una activitat regular.

b) Jahoda analitza els efectes d'aquesta privació sobre diferents grups específics:

- Joves.
- Dones.
- Personal directiu i professionals.

c) Gallie i Marsh (1994).

i) Les tesis de Jahoda no tracta adequadament la qüestió de diferències home/dona en quatre àmbits:

- Psicològic.
- Família.
- Oci i xarxes socials.
- Actituds polítiques.

ii) Psicològic.

- Desocupació i gènere.
- Desocupació i precarietat.

iii) Família.

- Desocupació i noves DST.
- Desocupació i altres membres de la família.

iv) Oci i xarxes socials.

- Desocupació i canvi d'hàbits de consum.
- Desocupació i relacions socials.
- Desocupació i segregació.

v) Actituds polítiques.

- Qüestionament de l'ordre social.

d) Blanch.

i) Els efectes atribuïts a la desocupació.

- Qüestionament de l'estat de dret.
- Risc sobre l'estat de benestar.
- Desaprofitament dels recursos humans.
- Fractura social.
- Pànic al futur.
- L'impacte sobre la qualitat de l'ocupació.
- Pèrdua del valor del treball.

4. EXPERIÈNCIA DE DESOCUPACIÓ I CERCA D'OCUPACIÓ

- a) La teoria de la "job search" (Stigler).
  - i) Deducció.
  - ii) Corol·lari.
  - iii) Limitacions.
- b) El debat sobre la relació entre protecció de desocupació i actituds de cerca d'ocupació.

5. ELS TRETS DE L'OCUPACIÓ FEMENINA

5.1. La metàfora "el treball és ajuda" (Susana Narotsky). El significat simbòlic del treball de les dones.

a) Les quatre dimensions de la metàfora de la metàfora "treball és ajuda" que afecten la DST:

i) La funció econòmica de la dona en la societat és l'ajuda. El treball assalariat mai és l'activitat principal de la dona en la DST.

ii) Els ingressos que se'n deriven són un complement econòmic d'ingressos de la llar.

iii) Treball assalariat percebut provisional, circumstancial i discontinu (trajectòries laborals discontinües).

iv) Històricament, ensinistrament no formalitzat (formalment poc qualificat).

- La qualificació i la formalització cap al masculí.

- L'ensinistrament de les dones no formalitzat.

5.2. Margaret Maruani (2000). En les transformacions de l'activitat femenina destaquen quatre elements:

a) La terciarització.

b) La salarització.

c) La continuïtat de les trajectòries professionals.

d) L'èxit escolar i universitari.

5.3. La terciarització.

a) Les dones concentren la seua ocupació quasi en un 90% en activitats del sector serveis.

i) Administracions públiques, educació i sanitat (30,2%)

ii) Comerç i hostaleria (26,7%)

iii) Activitats professionals i activitats administratives (11,3%)

iv) Ocupació en la llar (8%).

b) La inserció de la força de treball femenina concentrada en sectors considerats de baixos salaris amb requisits de baixa qualificació. Així doncs, moltes d'aquestes dones es localitzen en sectors de baixa remuneració, ocupacions de posició dèbil i elevat nivell de precarietat com el comerç al detall, l'hostaleria, la neteja i altres.

c) Les diferències intra-gènere (la classe i l'ètnia).

5.4. Les relacions laborals i el gènere.

a) Salarització.

b) Temporalitat.

c) Temps parcials.

d) Escletxa salarial.

6. EL TREBALL DOMÈSTIC I ELS TREBALLS DE LA CURA

6.1. El contingut del treball domèstic així com la seua comptabilització.

- a) El poc o nul reconeixement social per tractar-se de tasques que tenen un referent simbòlic lligat al món de l'imaginari servil (Fraisie, 2000).
- b) La paradoxa del treball domèstic.
  - i) El debat del salari de la mestressa de la llar.
- c) Quelcom més que llavar i planxar...
- d) La comptabilització del treball domèstic i de la cura.
  - i) Margaret Mead (1934)
  - ii) Lourdes Beneria (1999)
  - iii) Mª Ángeles Durán
- e) Les Enquestes d'usos del temps (2002-2003 i 2009-2010).

<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft25%2Fe447&file=inebase&L=0>

NOVES TENDÈNCIES

Flexibilitat laboral i precarietat

Prof. T. Empar Aguado

teresa.empar.aguado@uv.es

SOCIOLOGIA DEL TREBALL

GRAU DE RELACIONS LABORALS

CURS 2013-2014

Les dimensions de la precarietat

2

- Lectura article Cano, E. (1998).
  - ▣ Marc teòric interpretatiu de la precarietat laboral.
  - ▣ Precarietat i les seues dimensions.
  - ▣ El control de la força de treball i les relacions de poder K/L.

Les dimensions de la precarietat

3

- Diverses dimensions de la precarietat.
  - ▣ A) Inseguretat en la continuïtat (IC).
    - Jornada/ tasques i mobilitat funcional/ empitjorament de la condició estàndard.
  - ▣ B) Degradació i vulnerabilitat (D, V).
    - Jornada/ tasques i mobilitat funcional/ empitjorament de la condició estàndard.
  - ▣ C) Incertesa i insuficiència en els ingressos salarials(I, II).
    - Subocupació/ treballs a temps parcial/ discriminació salarial.
  - ▣ Reducció de la protecció social (RPS).
    - Desocupació / jubilació...

El marc interpretatiu de la precarietat laboral

4

- La crisi dels anys 70 incorpora canvis importants sobre els sistemes productius dels països occidentals industrials.
- Desenvolupament d'estratègies empresarials.
  - ▣ Flexibilitat.
  - ▣ Desconcentració productiva.
- Efectes:
  - ▣ Precarització sobre la gestió de la força de treball.
  - ▣ Canvis en les relacions de poder K/L(vulnerabilitat).
  - ▣ Transformacions SRL.
    - Gestió laboral.
    - Nova orientació en la intervenció estatal → desregulació.

Canvi tecnològic i estratègies empresarials de flexibilitat

5

- Perspectiva simple de flexibilitat productiva

versus

- Perspectiva complexa de flexibilitat productiva

Canvi tecnològic i estratègies empresarials de flexibilitat

6

Perspectiva simple de FP

- Adaptació o ajust reactiu a la variabilitat de la demanda.
- Considera la mà d'obra com un cost i no com un recurs estratègic.
- Inequitat i ineficiència.

Perspectiva complexa FP

- Estratègia proactiva i dinàmica.
- Variabilitat quantitativa (inestabilitat de demanda) i qualitativa (processos, productes i mercats).
- Afecta a tots els àmbits de l'empresa (gestió laboral + organització de la producció).
- Implica estabilitat dels treballadors i implicació.
- Posició sòlida en el mercat, avantatges competitius (innovació, qualitat, servei).

El control de la força de treball

7

- Edwars (1983) situa les pràctiques empresarials de gestió precaritzadora dins les formes de control.
  - Contractació temporal.
    - Efectes:
      - Vulnerabilitat davant l'acomiadament.
        - Augmenta l'esforç dels treballadors més vulnerables.
        - Acceptació de pitjors condicions de treball.
        - Interiorització del missatge i avanç davant les necessitat de l'empresa.
      - Gestió discrecional en la continuïtat (renovació temporal?).
      - L'estabilitat laboral, una concessió i no un dret.
  - Demandes empresarials de reducció de la protecció legal davant l'acomiadament.
  - La precarietat laboral pressiona sobre tota plantilla.
  - Trencament de la solidaritat horitzontal entre treballadors.

L'orientació de l'Estat en la regulació de les relacions laborals i la protecció social

8

- La intervenció de l'Estat en la regulació de la relació entre capital/treball:
  - ▣ Determina les condicions de venda de la força de treball.
  - ▣ Regula les condicions d'ús empresarial de la força de treball.
- En els darrers 30 anys l'evolució ha estat una actitud desreguladora (desregulació no és absència de regulació sinó una manera de regular sobre bases diferents)
  - ➔ **neoregulació.**
  - ▣ Aquestes noves formes se sotmetran als imperatius del mercat (sistema econòmic).
  - ▣ Pèrdua de posicions del factor treball davant del capital.
  - ▣ En sectors poc sindicalitzats (pimes) la desregulació es tradueix en major individualització de les RL i reducció de la protecció.

L'orientació de l'Estat en la regulació de les relacions laborals i la protecció social

9

- Orientació classista dels arguments desreguladors:

“Els pobres han de rebre menys –prestacions i salari– per aconseguir que treballen més.

Mentre que els rics han de rebre més –en forma de reducció d'impostos– per animar-los a treballar més.” (Standing, 1992)

L'estudi de cas: la fusta a l'Horta

10

- Les estratègies de gestió empresarial de la força de treball.
  - Temporalitat.
  - Clandestinitat i informalitat.
  - Desconcentració productiva i subcontractació.
  - El recurs a la precarietat com a forma de control.
  - Els nous SRL.

Noves tendències en el mercat de treball: els nous perfils d'ocupació

11

- Trets principals (cas espanyol) en quatre tendències:
  - 1) La terciarització.
  - 2) Modificacions en l'estructura de la població activa.
  - 3) Segmentació.
  - 4) La crisi de la societat de la plena ocupació.

1) Els sectors d'activitat productiva, terciarització i ocupació.

12

- Augment de l'ocupació en el sector serveis.

□ Taula 1

Els sectors d'activitat productiva, terciarització i ocupació

13

- Daniel Bell (1973) i l'enfocament postindustrial.
  - ▣ Mutació qualitativa del treball i evolució de l'ocupació en la societat del coneixement.
  - ▣ Segons aquest enfocament la societat progressa amb les seues noves necessitats cap a canvis qualitatius en les ocupacions.
    - Tasques relacionals, innovació i gestió de processos, etc.
L'experiència ens diu que han crescut les ocupacions més qualificades en el sector terciari, però també ho han fet les desqualificades.

Els sectors d'activitat productiva, terciarització i ocupació

14

- La tendència del creixement del sector terciari es va confirmant, però no tot són roses.
- Proletariat dels serveis (desqualificats del sector).
  - *Junk jobs*.
  - Polarització social.
  - Exclusió i segmentació.

Els sectors d'activitat productiva, terciarització i ocupació

15

- Esping-Andersen (2000) distingeix tres models d'evolució (diferents estils de desenvolupament del capitalisme):
  - Premissa:
    - El sector de la indústria manufacturera ha entrat en davallada; així, doncs, qualsevol estratègia adreçada a la plena ocupació ha d'orientar-se cap als serveis.

Els sectors d'activitat productiva, terciarització i ocupació

16

□ De cara a aquesta transformació de l'estructura productiva, diferencia tres respostes:

□ 1) Model de baixos salaris americà.

- Treball de baixos salaris + alta mobilitat + baixa intensitat sindical
- Fenomen dels *working poor* (amb treball i per sota del llindar de la pobresa).

□ 2) Model “euroescleròtic”.

L'escàs augment de l'ocupació i les taxes de desocupació en un context de rigidesa salarial han impossibilitat aplicar l'estratègia americana de baixos salaris (sindicats + estat de benestar).

Els serveis no han absorbit la desocupació i el creixement dels serveis socials es veu paralitzat amb l'estancament de la despesa social.

Els sectors d'activitat productiva, terciarització i ocupació

17

- De cara a aquesta transformació de l'estructura productiva diferencia tres respostes:
  - 3) Model dels països escandinaus:
    - Comparteix algun dels trets del cas anterior, però la seua situació és prou millor a conseqüència de les polítiques actives d'ocupació (ja que ha donat resposta a reestructuracions industrials i recol·locació).
- Gallino (2000) parla del possible sostre, respecte a la generació d'ocupació, en el sector serveis:
  - La incorporació de treballadors d'altres àrees geogràfiques.
  - Desplegament de tecnologia sobre el sector serveis reduint la necessitat de mà d'obra.
  - L'augment de la productivitat dels treballadors del mateix sector.

Menys ocupats en la indústria o desindustrialització d'Occident

18

- La terciarització és un fenomen que conviu amb la disminució de població ocupada en la indústria.
  - Reconversió industrial.
    - Dificultats en la recol·locació dels excedents de mà d'obra:
      - edat
      - qualificació
  - Processos de globalització productiva.
  - Obertura de nous mercats.
  - Divisió internacional del treball.
  - Divisió tècnica del treball.
    - Treballs qualificats versus treballs no qualificats.

Desindustrialització d'Occident

Menys ocupats en la indústria o desindustrialització d'Occident

19

- ¿Deslocalització també dels serveis?
  - Swissair → serveis informàtics i comptabilitat a l'Índia.
  - Sidmar → enginyers filipins.
  - Arthur Andersen, Bull, etc.

Canvis en l'estructura ocupacional

20

- Tendències més importants desenvolupades en les darreres dècades:
  - ▣ Disminució dels ocupats en l'agricultura.
  - ▣ Creixement de les ocupacions tècniques i professionals.
- Diversos models de societat de serveis (Castells, 1997).
- Model informacional.
- Model d'informacionalisme perifèric:
  - ▣ Augment de tècnics (menor altres ps) i deficitari en educació, sanitat i serveis socials.
  - ▣ Disminució de l'obrer industrial qualificat de manera accelerada.
  - ▣ Augment dels treballs no qualificats en serveis.

Creixement de les ocupacions no qualificades en el sector serveis

21

- Proliferació de nous llocs de treball de baix contingut professional.
  - Vegeu taula.
- Gorz, Hyman, Sassen → efectes!!!
  - “Proletariat dels serveis”
  - “Sud-africanització de la societat”
  - “Nova classe de serfs”

Creixement de les ocupacions no qualificades al sector serveis

22

- ¿Com es pot explicar aquesta proliferació d'ocupacions de baixa qualificació en els serveis?
- Optimistes
  - ▣ ¿Treballs d'alta rotació?
  - ▣ ¿Sostre de creixement d'aquestes ocupacions?
  - ▣ ¿No marginen professionalment?
- Pessimistes
  - ▣ Polarització sociolaboral.
  - ▣ Dualització i segmentació: elit professional vs. terciari no qualificat.

Creixement de les ocupacions no qualificades al sector serveis

23

- ¿Quins trets comparteixen aquestes ocupacions o *junk jobs*?
  - ▣ Elevada taxa de temporalitat.
  - ▣ Elevada rotació de la mà d'obra.
  - ▣ Baixos salaris.
  - ▣ Condicions de treball precàries.
    - “Els més vulnerables”
      - Alt preu a pagar per parts dels col·lectius més desfavorits en termes d'inserció ocupacional precària.

2) Modificacions en l'estructura i composició de la població activa

24

- Edat, sexe i nivell educatiu.
- Edat: els joves o el retard en l'accés a la vida activa
  - ▣ Contractació laboral i modalitats.
  - ▣ Àmplia gamma:
    - “Des de l'espera dels millors situats fins a la perpetuació en la subocupació de la joventut de classe popular”.
  - ▣ Interiorització de la flexibilitat com a model de socialització professional.
  - ▣ Els “treballets” inestables... que no promouen...
  - ▣ Trajectòries laborals juvenils → successió entre moments d'ocupació i d'atur.
  - ▣ ¿Quins efectes portarà aquesta provisionalitat sobre la socialització laboral?

“Els fills de la desregulació”

Modificacions en l'estructura i composició de la població activa

25

□ Sexe: les dones

▣ Desigualtats en l'ocupació de les dones, 4 trets característics:

- 1) Els seus treballs com una extensió.
- 2) Segregació horitzontal.
- 3) Segregació vertical.
- 4) Menor remuneració.

Modificacions en l'estructura i composició de la població activa

26

□ Nivell educatiu

- ▣ Elevació dels nivells educatius de la població activa.
- ▣ La sobreeducació i la sobrequalificació, ¿un mal comú?
- ▣ Els joves amb menys educació veuen reduïda la seua ocupabilitat per les dinàmiques generades (**inflació formativa o devaluació dels títols**).

3) La segmentació

- Proliferació de la contractació temporal.
- Treball a temps parcial (**forçat**).
  - ▣ Per a una minoria, una forma de compatibilitzar.
  - ▣ Per a una majoria, una situació lligada a l'atur.
- Les formes de contractació atípiques es constitueixen com a hegemòniques.
  - ▣ Reducció tendencial de la contractació indefinida.
- Les dimensions de la precarietat i la menor capacitat de planificació de la pròpia vida (Cano i Sánchez)

La segmentació

28

- Robert Castel (1995) relaciona els canvis en el mercat de treball i l'impacte sobre l'estructura social (triple eix).
  - Desestabilització dels estables
    - Empitjorament de les condicions d'estabilitat de la classe obrera i “mitjana”.
    - Paralització de l'ascens en l'escala social.
    - Destrucció de la idea d'estabilitat i seguretat.
  - Normalització de la precarietat
    - Expansió de la temporalitat → “viure al dia”.
  - El sorgiment i l'ampliació dels grups de població excedentaris.
    - Treball. Que han perdut el seu lloc en el procés productiu.
    - Aturats de llarga durada
      - “Perdut el tren de la modernització; queden en l'andana quasi sense equipatge.”

4) Crisi de la societat de la plena ocupació: la nova qüestió social.

29

- Caracterització d'una desocupació estructural.
- Pot afectar a qualsevol, encara que recau majoritàriament sobre determinats col·lectius.
- Crisi de l'ocupació.
  - 1) Explicacions teòriques de la desocupació.
  - 2) Problemes socials de la desocupació i debats que genera.

Explicacions teòriques de la desocupació

30

□ Els neoclàssics:

- La desocupació és un desajust entre l'oferta i la demanda.
- La desocupació no pot existir; si existeix, és voluntària (triada) o transitòria (desajustos entre O i D).

□ Explicació keynesiana

- El desajust entre l'oferta i la demanda es produeix per una insuficiència de la demanda global, per això proposa programes estatals d'obres públiques i ajudes socials que mantinguin el consum.

Explicacions teòriques de la desocupació

31

- Reformulació actual de la visió neoclàssica
  - Teoria dels salaris d'eficiència:
    - L'empresari pot fixar salaris més elevats que els d'equilibri, per tal d'assegurar-se la fidelitat i la cooperació dels treballadors.
  - Teoria dels *insider-outsider*:
    - Els empresaris s'estimen més mantenir una determinada plantilla amb salaris d'eficiència (els *insiders*) i tenir subcontractats i treballadors eventuais amb salaris inferiors i contractes precaris que entren i ixen de les llistes de l'atur (els *outsiders*).
    - Els *insiders* dificulten l'entrada dels *outsiders* en el treball estable i ben remunerat.

Explicacions teòriques de la desocupació

32

□ Teoria del *job search*:

- ▣ Un subsidi massa generós pot crear rigideses que provoquen desocupació.
- ▣ Cal dir que aquesta teoria no és generalitzable a tots els desocupats i que és estigmatitzadora.

□ Visió marxista

- ▣ La tendència creixent dels capitalistes a incrementar el capital constant i a substituir el treball humà pel de les màquines produeix un increment de la productivitat del treball que expulsa part dels treballadors i crea l'anomenat “exèrcit industrial de reserva”.

Problemes socials de la desocupació i debats que genera

33

- ¿La reducció de la jornada?
- ¿El repartiment del treball?
- ¿El salari social?